

Dumitra BULEI

STEFAN LUDWIG ROTH
SIMBOL AL ISTORIEI SĂSEȘTI DIN VEACUL AL XIX-LEA

STEFAN LUDWIG ROTH
SYMBOL OF SAXON HISTORY OF THE 19TH CENTURY

Abstract: *The paper aims to outline the personality and human value of one of the most representative figures of the Saxon community in Transylvania in the first half of the nineteenth century, based on a conference held in Brasov in the spring of 1939 by Otto Folberth, who had been invited by the Committee of the Brasov Section of the Romanian-German Cultural Institute to speak about the relationship that S.L. Roth had with Romanians.*

Born in Medias, in 1796, he will spend his childhood in a small Saxon village, filled with a certain patriarchal atmosphere, called Șeica Mica, where his father had been elected as evangelical priest. After attending the schools from Medias and Sibiu, he will stop for a year as a student at Tübingen University in Germany. He will become interested in a public figure of the time, Pestalozzi, also known as the teacher of humanity, whose fame radiated from the neighboring Switzerland. Pestalozzi notices from the very beginning the pedagogical competence of the Transylvanian student, that is why he entrusts him with the elaboration of a paper on language teaching methods. To Pestalozzi's surprise, Roth will refuse several career offers: priest in Venice, educator in London, professor in Freiburg, Germany, close associate of his teacher, as he wanted to return to Transylvania to accomplish his mission as a teacher, an educator for the people. But the reward was not elevated to the greatness of his character. Considering him as a potential danger because of his reformist ideas of a true citizen and a brilliant educator of the Saxons, his countrymen from Medias managed to remove him from his position of high school teacher, thinking that, activating within the Church, would be less dangerous than within the school. He will continue to promote his mission imposed by God, whether as a historian, a writer, a philosopher, a Christian or a farmer. It is important to mention that he was the only Transylvanian Saxon that participated in the memorable meeting on the Freedom Field in Blaj. His end is unjust and tragic. After being caught and dragged in chains to Cluj, a judge will sentence him to death by shooting. He leaves as inheritance the remaining copies of the New Testament to the Medias Archpriest Stefan Moldovan, in order to be published by him. He will die on May 11, 1849, by gunshot in the Cluj Fortress, in front of a jeering crowd. This great and valiant man will accept death with dignity, in a heroic attitude. An emotional testimony mentions that, after S.L. Roth's death, the Hungarian captain that had overseen the fulfillment of the sentence would cry in front of his company: "Soldiers, learn from this man how to die for your people!"

Lucrarea de față își propune să creioneze personalitatea și valoarea umană a uneia dintre cele mai reprezentative figuri ale comunității săsești din Ardeal, din prima jumătate a veacului al XIX-lea, gânditor umanist, istoric, profesor și pastor luteran, sas transilvănean, participant la Revoluția din 1848, având ca punct de plecare o conferință

ținută la Brașov în primăvara anului 1939 de către Otto Folberth¹, la inițiativa și invitația comitetului Secției brașovene a Institutului româno-german, privind raporturile lui Stefan Ludwig Roth cu românii.

În deschiderea acestei conferințe, autorul ne amintește că nu este vorba despre o persoană oarecare a istoriei săsești, ci „de un reprezentativ erou național”, de un simbol al valorilor comunității.

Născut la Mediaș la sfârșit de veac, în 1796, Stefan Ludwig Roth² își va petrece copilăria într-un mic sat săsesc, cu atmosferă patriarhală, numit Șeica Mică, unde tatăl acestuia fusese ales ca preot evanghelic. După ce urmează cursurile școlilor din Mediaș și Sibiu, va pleca în Germania, unde va poposi pentru un an ca student al Universității din Tübingen. Este atras de geniul epocii în materie de pedagogie, Pestalozzi, supranumit „dascălul omenirii”, a cărui faimă se revărsa din Elveția vecină. Acesta intuiește din primul moment geniul pedagogic al studentului venit din Ardeal la Institutul din Yverdon, școală organizată după principiile lui reformatoare, și-i încredințează, în calitate pe care o dovedise – de practician al învățământului, demn de admirația maestrului pedagog și de membru al statului major al colaboratorilor teoretici –, alcătuirea unei lucrări științifice privind metoda de predare a limbilor străine. Pestalozzi este surprins când află de refuzul mai multor oferte: preot la Veneția, educator la Londra, profesor universitar la Freiburg, în Germania, perspective spre cercetare (om de știință) sau conducere, de colaborare apropiată cu mentorul său, toate acestea, în favoarea reîntoarcerii în Ardeal în vederea îndeplinirii misiunii sale de dascăl, de educator al neamului său, de animator și propagator al ideilor progresiste, de unitate a națiunii și a limbii române. A fost singurul reprezentant al sașilor pe Câmpia Libertății din Blaj, în ziua 15 mai 1848. Cum se întâmplă și astăzi, spre regretul nostru, răsplata pentru întreaga sa activitate n-a fost pe măsura caracterului său integru, la acea vreme. Considerându-l un potențial pericol, prin ideile sale reformatoare de adevărat și devotat cetățean, de genial educator al sașilor, concetățenii săi din Mediaș l-au îndepărtat de la direcția liceului, încredințați fiind că prin Biserică va fi mai puțin primejdios pentru influența exercitată asupra poporului decât prin Școală. Va continua să-și ducă pe mai departe misia impusă de credința în Dumnezeu, aceea de a activa pentru poporul său, fie în calitate de istoric, scriitor și apostol al cuvântului, filosof, creștin sau chiar agricultor,

¹ Otto Folberth (Mediaș, 10 iulie 1896-5 nov. 1991, Salzburg, Austria) – scriitor și editor de limbă germană, sas originar din Transilvania. Ține un jurnal de la 14 ani, ultima însemnare datând din 1990. A participat activ în cele două războaie mondiale. A studiat ungaristica, germanistica, romanistica, istoria artelor, pedagogia și teologia la Budapesta, Berlin, Heidelberg, Tübingen, Cluj și Paris. În perioada interbelică a fost profesor și apoi director la Gimnaziul real din Mediaș. În 1947 emigrează în Austria, la Salzburg, unde va lucra ca om de știință privat, la Institutul de Cercetări pentru Economie și Politică. Istoricul Otto Folberth s-a ocupat de tipărirea scrierilor lui S.L. Roth, cuprinse în șapte volume. Lucrări: *Meister Eckart und Laotse*, Mainz, 1925; *Sterne in Tag/Stele în zi*, Sighișoara; *Der Prozess Stephan Ludwig Roth*, 1927, Graz-Köln, 1959; *Gotik in Siebenbürgen*; *Der Meister des Mediascher Altars und seine Zeit*, München, 1973; *Unter Fünf Kaisern: Tagebuch Von 1786-1856 Zur Siebenburg.-osterr.Geschichte* (Otto Folberth; Michael Conrad von Heydendorff; Udo Wolfgang Acker). Editor: Sudostdt. Kulturwerk, 1978; Bibliografie: *Dicționar al sașilor transilvăneni*, Thaur bei Innsbruck, 1993.

² Otto Folberth, *Stefan Ludwig Roth și raporturile lui cu românii*, Conferință ținută la Brașov, 16 martie 1939, editată de Institutul sud-est european, București, 1939, și tipărită la Vălenii de Munte, Prahova, la Așezământul tipografic „Datina românească” (18 pagini).

singurul sas ardelean participant activ la memorabila adunare națională de pe Câmpia Libertății de la Blaj.

Sfârșitul său este nedrept și tragic în același timp. După ce va fi prins și târât în lanțuri la Cluj, un tribunal marțial îl va condamna la moarte prin împușcare. Înainte de execuție, va găsi răgaz și grijă să lase moștenire restul exemplarelor din *Noul Testament* (încredințate pe vremuri, spre publicare, lui George Barițiu) protopopului din Mediaș, Ștefan Moldovan, comandantul lui de la Cetatea de Baltă. Aici fusese numit în 21 octombrie 1848 și trimis cu plenipotență, după ziua de 1 noiembrie 1848, de către comandantul suprem al armatei austriece, generalul Puchner. Stefan Ludwig Roth va muri la 11 mai 1849, împușcat pe platoul Cetățuiei din Cluj, în fața unei mulțimi batjocoritoare. Acest om, mare și viteaz, va primi cu demnitate moartea, printr-o atitudine măreață, dovadă fiind mărturia emoționantă a căpitanului maghiar care urma să supravegheze execuția și care, cu vocea tremurândă, va fi strigat în fața companiei sale, după căderea lui Stefan Ludwig Roth: „Soldați, învățați de la acest bărbat, cum moare un om pentru neamul său”³⁴. Va fi reînhumat la Mediaș, în 1850, după ce va fi trecut furia acelor vremi.

Reprezentant de elită al gândirii politice săsești a vremii, St.L. Roth a fost așa cum îl descrie și academicianul Dan Berindei: „Spirit clarvăzător, publicist de seamă, militant cu vederi înaintate în problema națională” și care „a fost neîndoielnic una din figurile cele mai luminoase ale intelectualității săsești”. „Țăranul în haină de savant” – este sintagma folosită de concetățenii săi – ne-a lăsat câteva lucrări de real interes pentru istorici, până în zilele noastre: *Istoria Transilvaniei* (1846), în trei volume, în germană, rămasă în manuscris; *Cercetări și referiri asupra agriculturii și vieții nomade* (1842); *Lupta pentru limbă în Transilvania* (1842); *Lipsa de bani și pauperizarea* (1843). Aici analizează și cauzele economico-financiare ale înapoierii acestui ținut, considerând că cea mai importantă dintre ele este menținerea iobăgiei, care nu permitea un avânt al meșteșugarilor. „Servitutea feudală este și imorală”, spunea el, fapt pentru care este cerută înlăturarea grabnică de către „umanitate și în folosul țării; cerul și pământul cer dreptate, nu menținerea asupra istovitoare”⁵.

Trei sunt momentele importante, semnificative, în care personalitatea lui St.L. Roth și-a spus cuvântul în problema transilvăneană, asumându-și cu bună știință consecințele militantismului umanist – și care nu puteau fi ispășite decât prin pedeapsa capitală, în viziunea autocratică a mai-marilor vremii. Momentele la care facem referire constituie tot atâtea punți trecute de bunăvoie și cu bună-credință de către învățatul sas, dinspre lumea din care venea înspre locuitorii români ai Transilvaniei:

1. Când, pe la 1840, Dieta Transilvaniei discuta instituționalizarea unei limbi în locul celei existente, latina, stabilirea limbii oficiale a Principatului urmând a fi cea

³ Stefan Ludwig Roth: istoric, scriitor, filosof, pedagog, creștin, participant și martir al Revoluției de la 1848 din Transilvania. A se vedea și A. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară* (1852), în *Istoricii Români*, București, Editura Librăriei Socec et Co., 1909, pp. 81-124: *Discuțiunea cauzei Uniunii a naționalității între români; Măiestriile săsești; Calomniile ungurești; Conferințele românilor pentru ce simt să se facă în Adunarea Națională. Conferința din Sabiuiu; Măsurile guvernului pentru adunarea din 15 mai. Agitațiunea tinerimei din țară, chemarea și plecarea românimii la Blașiu, la adunare*

⁴ Otto Folberth, *Stefan Ludwig Roth și raporturile lui cu românii*, Conferință..., p.18.

⁵ Academia Română, *Antologia gândirii române. Secolele XV-XIX*, București, Editura Politică, 1967, Partea I, p. 148.

maghiară, contra curentului de opinie prezent în mediile aristocratice și intelectuale ale vremii, Roth se va exprima în mod deschis, în 1842:

A declara o limbă drept oficială a țării nu e nevoie, căci noi avem déjà o limbă a țării. Nu este limba germană, dar nici cea maghiară, ci este limba valahă. Oricât ne-am suci și ne-am învățat noi, națiunile reprezentate în Dietă, nu putem schimba nimic. Asta este realitatea. [...] De îndată ce se întâlnesc doi cetățeni de naționalități diferite și niciunul nu cunoaște limba celuilalt, limba valahă le slujește ca talmaci... Limba română o înveți în contact singur cu oamenii, pe stradă, și chiar dacă nu ai dori să înveți limba aceasta, o înmiiță trebuință impune cunoștința ei... Folosirea limbii materne este un drept uman, care e dat copilului prin naștere. Iar cu pierderea limbii, dispăre națiunea însăși⁶.

Caracterul romanic al limbii române, poate fi un liant între poporul român majoritar în Ardeal și celelalte neamuri trăitoare pe aceste meleaguri, însușirea limbii române nu stă numai în marele număr de cuvinte latinești pe care acest popor [...] le-a adoptat odată cu contopirea sa cu coloniștii romani și care nouă transilvănenilor, ne sunt precunoscut datorită educației noastre în spirit latin de până acum, ci și prin faptul că viața însăși ne pune zilnic în contact cu acest popor numeros⁷.

2. Învățatul sas a participat direct la evenimentele din primăvara lui 1848 și a făcut cunoscute revendicările claselor de jos în publicațiile timpului. Astfel, în nr. 48, din 16 iulie 1848, al „Gazetei de Transilvania” scrie un articol intitulat [*Rumänien*] *Români*, articol din care se desprinde spiritul justițiar al Marii Adunări Naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848 și îndârjirea participanților întru apărarea demnității naționale. Tot aici declara că are „un simțământ profund frățesc față de acest popor mult promițător al patriei noastre”, exprimat prin intermediul „acestei mărețe adunări populare”⁸.

Termenii de vlah, valah n-au nicio conotație peiorativă, aceste denumiri, subliniază în articol St.L. Roth,

...le socotesc drept ocară și o rușine și au cerut ca de acum înainte și pentru totdeauna să nu fie numiți altfel decât *Români*, căci numai această denumire arată cu adevărat și pe bună dreptate originea, graiul și istoria lor.

Articolul se încheie printr-o întrebare retorică: „Dacă fiecare are dreptul să arate celorlalți cum dorește să fie numit, de ce n-ar avea acest drept un popor întreg?”⁹.

În trecut este amintită și principala chestiune socială ce a determinat afluxul românilor către Câmpia Libertății Blaj, și anume, „dorința să afle în sfârșit eliberarea de robotă”, dar adevărata însuflețire era aceea a ideii naționale

atât de înrădăcinată în inimile tuturor, încât ea nu va mai putea fi vreodată stăpânită... Acest sentiment puternic de a trăi și de a muri pentru naționalitatea lor, l-au exteriorizat

⁶ Ilie Ceaușescu, *Transilvania, străvechi pământ românesc*, București, Editura Militară, 1984, p. 122; vezi și broșura *Războiul limbilor în Transilvania/Der Sprachen Kampf in Siebenbürgen*.

⁷ *Ibidem*, pp.122-123.

⁸ Cornelia Bodea, 1848 la români. O istorie în date și mărturii, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, vol. I, p. 437.

⁹ *Ibidem*.

și l-au consimțit cu numele de român: și unde este puterea care să le poată lua această naționalitate, unde se află dreptul care ar putea să le-o conteste?¹⁰.

3. Într-un moment în care Transilvania se vedea pierdută pentru Habsburgi și ultima rezistență se afla în Munții Apuseni, „tribunalele de sânge” condamnau haotic țărani, preoți, intelectuali români, sași și chiar maghiari, cu toții categorisiți drept „trădători” (evident și ai cauzei maghiare): „Printre ei și Stefan Ludwig Roth, eruditul pastor sas, discipolul lui Pestalozzi, prieten al poporului român, care manifestase prin scris și acțiune o poziție mult avansată față de cea a multor fruntași revoluționari maghiari”¹¹.

Stefan Ludwig Roth făcea parte, la 1848, din administrația locală austriacă, în comitatul Cetatea de Baltă, cu funcția de *Ad-Latus* sau vicespan (adjunctul unui viceguvernator, într-un comitat), secundul unui subprefect de astăzi. După retragerea austriecilor, Roth se întoarce în parohia sa de la Moșna, în momentul în care își pierde soția (ianuarie 1849), cu promisiunea de amnistiere a generalului revoluționar Józef Bem, din 21 aprilie 1849, „și a trăit acolo în liniște, până la începutul lui mai, având încredere în amnistia dată de generalul Bem”¹². Dar Lajos Kossuth și comisarul acestuia, Ladislau Csány, îl arestează fără a mai ține cont de ce fusese promis, fiind condamnat la moarte prin împușcare pentru „înaltă trădare” de către „tribunalul de sânge” al nobililor de la Cluj, ignorând faptul că rămăsese văduv cu cinci copii minori. În mai mult de o săptămână, foarte expeditiv, tribunalul reușește să aresteze, să acuze și să îndeplinească ordinul de execuție prin împușcare (sentință executată la numai trei ore de când fusese pronunțată) a acestei remarcabile personalități, ce reprezenta comunitatea sașilor transilvăneni. În scrisoarea lăsată copiilor, chiar în ziua execuției, 11 mai 1849, este cuprins „testamentul” către nația pe care a slujit-o cu credință și dorința de mai bine și mai drept: „ Am avut cele mai bune gânduri pentru nația mea, fără să fi voit răul celorlalte nații din Transilvania”. Motivul real al condamnării acestuia este cuprins în ideile și activitatea sa, în care pleda și susținea drepturile poporului român, publicate în celebra broșură *Razboiul limbilor în Transilvania/Der Sprachen Kampf in Siebenbürgen*, replică dată Dietei de la Cluj încă din 1842. Academicianul Camil Mureșan, de la Cluj, subliniază faptul că procesul și execuția lui Roth au stârnit atunci o indignare generală. De multe ori, și din multe puncte de vedere, se aflase înaintea timpului său.

Iată redate, în continuare, și acuzațiile ce i s-au adus lui St.L. Roth:

- acceptarea unui post sub ocupația dușmanului;
- introducerea limbii române ca limbă oficială în afacerile comitatului: protocolul redactat în această limbă a fost prezentat Curții de Judecată ca fiind *corpus delicti*;
- desprinderea a 13 sate ce aparțineau comitatului și unirea lor cu scaunele săsești, fapt considerat a fi violare a teritoriului maghiar;
- jefuirea locuitorilor maghiari, el aflându-se în fruntea Landsturm-ului (răscoalei) sașilor și valahilor¹³.

Roth nu va nega primele trei acuzații, spunând că inițiativele sale sunt în conformitate cu vederile sale politice și că opiniile lui de atunci erau drepte și legale și,

¹⁰ *Ibidem*, p. 438.

¹¹ Horia Ursu, *Avram Iancu*, București, Editura Tineretului, 1966, p. 143.

¹² Cornelia Bodea, *op.cit.*, vol. II, p. 1018.

¹³ *Ibidem*.

potrivit cu starea de lucruri din acea vreme, crede că a acționat corect. Va respinge însă ultimul cap de acuzare, susținând că așa zisul „jaf” a constat în rechiziții de cai și vite, din ordinul superiorilor săi. Chiar dacă acuzațiile ar fi fost întemeiate, Stefan Ludwig Roth ar fi trebuit să fie achitat, în baza ordinului de amnistie dat de generalul Józef Bem. Singura salvare ar fi fost grațierea cerută de comunitatea săsească, ceea ce nu s-a întâmplat. Contele Karacsay făcea o constatare amară: „foarte numeroșii săi concetățeni locuind în Cluj, au fost fie atât de lași, fie atât de lipsiți de inimă, încât niciunul n-a îndrăznit să facă un singur pas să-i schimbe soarta”¹⁴.

Amintim și faptul că a doua zi după execuție, în 12 mai 1849, ca o ironie a istoriei, odioasa guvernare a lui Ladislau Csányi ia sfârșit, iar teroarea șovină prezentă în instituții scade în intensitate¹⁵.

Destinul tragic al lui St.L. Roth ne îndeamnă la reflecție și la câteva concluzii:

- între idealul de societate și practica socială apar întotdeauna discrepanțe, iar cei care rămân credincioși idealului sunt victime sigure ale angrenajului social-politic;
- în vremuri tulburi, de restriște, de mare încordare istorică, nu amuțesc doar muzele, ci chiar și glasul celor care predică înfrățirea între națiuni și armonia în societate, și uneori, poate pentru totdeauna;
- spiritele înalte, care își depășesc vremurile, ajung sigur în ceata celor învinși;
- o anumită clasă politică maghiară a avut de profitat întotdeauna în ultimele două secole de orice fel de frământare zonală sau europeană, cu scopul evident de nedreptate, înjosire și deznaționalizare a celorlalte neamuri trăitoare în Ardeal.

Stefan Ludwig Roth a fost unul dintre cei mai progresiști intelectuali ai Transilvaniei, cu o influență importantă, atât în domeniile cultural-economice, cât și în cele social-politice. Plecând de la o realitate etnică cunoscută, va milita cu însuflețire pentru respectarea drepturilor tuturor naționalităților, pentru crearea unui climat în favoarea progresului în toate domeniile.

Ca semn al prețuirii și recunoașterii, al reconsiderării vieții și creației acestei importante personalități a lumii sașilor din Transilvania, martir al Revoluției de la 1848, la Mediaș, unde a fost înmormântat, i s-a ridicat un monument. Aici, pe strada Herman Oberth, la nr. 10, există și o casă memorială, dar și un impunător bust în fața liceului ce-i poartă numele. Este numele celui care și-a dedicat întreaga viață crezului său, de apărător al adevărului și dreptății, al revendicărilor și drepturilor românilor din Ardeal, al raporturilor dintre sași și români și celelalte etnii, al naționalității și al limbii române, al naționalității sașilor din acest spațiu românesc. Și pentru toate acestea, pentru care s-a jertfit, trebuie să nu-i uităm nicicând spiritul și să-i păstrăm vie amintirea, prin diverse forme de manifestări culturale, didactice, ca un reper, ca o lecție care trebuie învățată temeinic și transmisă mai departe celor care ne urmează, generație după generație...

¹⁴ *Ibidem*, p. 2019.

¹⁵ Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, Prefață și tabele cronologice de Francisc Păcurariu, București, Editura Minerva, 1988, p. 128.